

Studium upadku Wenezueli

Autor: **Jorge Jraissati i Keith Jakee**

Źródło: onlinelibrary.wiley.com

Tłumaczenie: **Mateusz Czyżniewski**

Opublikowano pierwotnie w Economic Affairs, Volume 42, Issue 2, 10 lipca 2022

Wstęp

Przez lata światowe środowiska akademickie i polityczne wychwalały wenezuelski rząd za rzekomy sukces gospodarczy jego „nowej” wersji socjalizmu. W 2007 roku laureat Nagrody Nobla z ekonomii [Joseph Stiglitz](#) przekonywał, że wzrost gospodarczy Wenezueli jest „niezwykle imponującym osiągnięciem”, dodając do tego opinię, że „prezydent [Hugo Chavez](#) wydaje się mieć ogromne sukcesy w zapewnianiu ludziom usług zdrowotnych i edukacyjnych [...] Ważne jest nie tylko wypracowanie zrównoważonego wzrostu gospodarczego, lecz także zapewnienie najlepszej dystrybucji dochodu z korzyścią dla wszystkich obywateli” (Janicke, 2007). W 2013 roku [Jeremy Corbyn](#), przyszły lider brytyjskiej [Partii Pracy](#), pogratulował Chavezowi za „pokazanie nam, że istnieje inny i lepszy sposób organizacji społecznej. To się nazywa socjalizm” (Collins, 2019, s. 27). Amerykański senator [Bernie Sanders](#) oświadczył w 2015 roku: „[...] w dzisiejszych czasach amerykański sen ma większe szanse na spełnienie się w Ameryce Południowej, czyli w miejscach takich jak Ekwador, Wenezuela czy Argentyna” (Staples–Butler, 2018).

Teraz tego typu komentarze są już przeszłością. To, co często nazywano „cudem” Chaveza, wygląda raczej jak koszmar. Od czasu gdy zmarłego w 2013 roku Chavez na stanowisku prezydenta Wenezueli zastąpił [Nicolas Maduro](#), kraj stracił ponad 70 procent swojego PKB (ECLAC, 2020), a oficjalna płaca minimalna zmniejszyła się o ponad 95 procent względem swojej pierwotnej siły nabywczej. Obecnie 96 procent Wenezuelczyków żyje w ubóstwie, 79 procent egzystuje w skrajnym ubóstwie, a 68 procent obywateli spożywa mniej niż 2000 kalorii dziennie (Instituto de Investigaciones Economicas y Sociales, 2020). Gospodarcza zapaść Wenezueli jest najgorszym tego typu przypadkiem we współczesnej historii półkuli

zachodniej (Bahar i inni, 2018), a towarzyszący jej kryzys humanitarny najtragiczniejszym tego typu wydarzeniem w historii Ameryki Łacińskiej.

Wenezuelska zapaść gospodarcza jest szczególnie intrygująca ze względu na swoją kontrintuicyjność. Jeszcze pokolenie temu historia wzrostu Wenezueli była uważana za jedną z najbardziej reprezentatywnych w całym XX wieku. W latach 1920–1980 PKB per capita Wenezueli rosło o 6,4 procent rocznie, (Hausmann i Rodriguez, 2006; Naim, 2001), czyniąc ją najszybciej rozwijającą się gospodarką całego XX wieku aż do lat 70. W tym okresie, kraj miał najwyższy dochód na mieszkańca, największą mobilność społeczną oraz najszerszą wolność gospodarczą spośród wszystkich gospodarek Ameryki Łacińskiej (McMahon, 2016; Di John, 2009).

Co więcej, Wenezuela posiada największe potwierdzone rezerwy ropy naftowej spośród wszystkich krajów świata (Viscidi & Graham, 2020). Tak więc w momencie, gdy w latach 2000. ceny ropy wzrosły o prawie 500 procent w ujęciu realnym, kraj ten powinien być znaleźć się w idealnej pozycji, aby znacząco poprawić swoje i tak już słabe wyniki gospodarcze (Nelson, 2018), które charakteryzowały się niskimi wpływami podatkowymi, niską stopą oszczędności oraz brakiem dóbr kapitałowych zwiększających realną produktywność. Jednak zamiast wzrostu wenezuelska bonanza naftowa w rzeczywistości poprzedziła bezprecedensowe załamanie gospodarcze.

Jak zatem można wytłumaczyć to niepowodzenie? Jednym z wyjaśnień szeroko podzielanym wśród decydentów oraz niektórych naukowców jest to, że załamanie zostało spowodowane znacznym spadkiem cen ropy naftowej w połowie drugiej dekady XX wieku. Od czerwca 2014 r. do lutego 2016 r. cena ropy [Brent](#) spadła ze 112 dolarów za baryłkę do 27 dolarów (US Energy Information Administration, 2016), co stanowiło ogromny szok dla krajowych dochodów. Ponadto ponieważ państwo zarządzało większością importowanych towarów, spadek cen ropy spowodował, że rząd obniżył realny import per capita o 74 procent (Halff i inni, 2017), co doprowadziło do chronicznych niedoborów towarów i finalnie gwałtownie rosnącej inflacji.

Inne wyjaśnienie, zyskujące na popularności, przypisuje załamanie gospodarcze sankcjom finansowym Stanów Zjednoczonych wobec Wenezueli, czyli polityce zapoczątkowanej w sierpniu 2017 roku. Na przykład według [Weisbrota](#) i [Sachsa](#) (Weisbrot i Sachs, 2019) sankcje zmieniły kryzys gospodarczy w bezprecedensowe załamanie. W szczególności twierdzą oni, że sankcje uniemożliwiły rządowi Wenezueli wdrożenie programów mających na celu

powstrzymanie hiperinflacji, takich jak restrukturyzacja zadłużenia czy program stabilizacji oparty na kursie walutowym, ponieważ wymagają one dostępu do systemu finansowego opartego na dolarze (amerykańskim – przyp. tłum.). Twierdzą oni również, że sankcje poważnie zaszkodziły finansom i działalności wenezuelskiego przemysłu naftowego [PDVSA](#)¹.

Te dwie teorie mają duży wpływ na wyjaśnienie niedawnego załamania w Wenezueli. Choć różnią się w szczegółach, są zbieżne w przypisywaniu załamania jakiemuś egzogenicznemu (zewnętrznemu – przyp. tłum.) szokowi – albo gwałtownemu spadkowi międzynarodowych cen ropy – albo ostrym sankcjom finansowym ze strony Stanów Zjednoczonych, które zdestabilizowały gospodarkę kraju. Mimo że niektóre odmiany tych teorii krytykują reakcję wenezuelskiego rządu na zewnętrzne wstrząsy, w dużej mierze zwalniają one wenezuelskich przywódców z odpowiedzialności za upadek gospodarczy ich kraju.

Niniejszy artykuł przedstawia dokładną analizę tezy, wedle której wenezuelski upadek został spowodowany przez czynniki zewnętrzne (w stosunku do jej systemu gospodarczego – przyp. tłum.). Zbadano działanie sektora naftowego i nienaftowego, biorąc pod uwagę udział wolumenu handlu ropą naftową w produkcie krajowym Wenezueli oraz znaleziono liczne niespójności w wyjaśnieniach tzw. przyczyn zewnętrznych. Na przykład recesja w Wenezueli datuje się na czwarty kwartał 2013 roku, podczas gdy ceny ropy zaczęły spadać w czerwcu 2014 roku. Podobnie niezliczone wyzwania wenezuelskiej gospodarki (takie jak niedobory żywności) nie zaczęły się, gdy ceny ropy obniżyły się, czy gdy zastosowano sankcje, lecz podczas największej bonanzы naftowej w historii kraju.

Zamiast zrzucać winę na egzogeniczne przyczyny, nasza analiza pokazuje, że główną przyczyną wenezuelskiego upadku są zmiany w otoczeniu instytucjonalnym. Zmiany te zdewastowały wenezuelski sektor naftowy i pozanaftowy. Upadek przemysłu naftowego został spowodowany w szczególności poprzez nacjonalizację jego działalności oraz upolitycznienie finansów, co dramatycznie obniżyło jego wydajność. Z kolei sektor pozanaftowy ucierpiał z powodu systemu instytucjonalnego, który: 1) zastąpił mechanizmy rynkowe pewną formą centralnego planowania, objawiającą się takimi działaniami jak kontrola cen, ograniczenia przepływu walut, limity produkcyjne czy wyłączenia mienia; 2) uniemożliwił prawidłowe funkcjonowanie istniejących rynków powodując niestabilność monetarną i fiskalną oraz nie zapewniając odpowiedniej

¹ PDVSA to skrót od Petroleos de Venezuela, S.A., czyli po angielsku Petroleum of Venezuela, Inc.

infrastruktury, dostaw energii elektrycznej, sprawnej telekomunikacji czy adekwatnego poziomu bezpieczeństwa zbiorowego.

Zanim przejdziemy do głównej części artykułu, chcemy wyjaśnić, że nasza argumentacja koncentruje się całkowicie na formalnych instytucjach, które obejmują np. prawo, regulacje oraz krajowe konstytucje. Instytucje te mają na celu ustrukturyzowanie działań rządu, uporządkowanie indywidualnych zachowań oraz koordynację interakcji społecznych. To zawężenie tematyki artykułu nie ma sugerować, że instytucje nieformalne, które moglibyśmy skategoryzować jako np. normy społeczne, opisowe modele mentalne czy przekonania normatywne, są nieistotne dla zrozumienia ostatnich doświadczeń Wenezueli. W istocie, pełne wyjaśnienie tego zjawiska powinno obejmować zarówno formalne, jak i nieformalne przyczyny instytucjonalne. Jednak takie podejście znacznie rozszerzyłoby zakres tego artykułu, dlatego zostawiamy te zagadnienia na rzecz przyszłych badań naukowych.

Wenezuela: rozwój i upadek – ujęcie historyczne

W latach 1492–1823 Wenezuela była składową [Imperium Hiszpańskiego](#). Podobnie jak inne kolonie latynoamerykańskie, była zarządzana za pomocą szeregu „[ekstraktywnych](#)”² instytucji o charakterze ekonomicznym takimi jak: praca przymusowa czy ograniczenia handlu (Acemoglu i Robinson, 2008). Instytucje ekstraktywne są zaprojektowane przez i dla korzyści rządzącej mniejszości, w tym przypadku hiszpańskich kolonistów. W tym okresie polityka ta przyczyniła się do stagnacji gospodarczej Wenezueli i ciągłych konfliktów politycznych. Działo się tak zwłaszcza od 1777 roku, kiedy to Hiszpanie zmonopolizowali produkcję i dystrybucję tytoniu. Choć Wenezuela ogłosiła niepodległość w 1810 roku, to prawdziwą niepodległość uzyskała dopiero w roku 1830 (Cierbide Martinena, 1997).

Po uzyskaniu niepodległości w Wenezueli utrzymywał się stan politycznej niestabilności, ponieważ w latach 1830–1903 kraj doświadczył 166 zbrojnych buntów oraz prawie 50 lat wojny (De Corso, 2003). W skutek tego w XIX wieku [PKB](#) Wenezueli na głowę mieszkańca znacząco się zmniejszył. Dla porównania, szacuje się, że PKB per capita Stanów Zjednoczonych wzrosło w tym okresie od

² Nawiązując do słownika języka polskiego, pojęcie ekstraktywny – poprzez analogię do nauk przyrodniczych – denotuje się jako łatwo ulegające wyciąganiu, ekstrakcji. Można to poprzez odpowiedni kontekst powiązać z ekspansywną oraz opresyjną polityką hiszpańskich kolonialistów eksploatujących tereny dzisiejszej Ameryki z taniej (wręcz niewolniczej) siły roboczej oraz zasobów naturalnych – przyp. tłum.

czterech do sześciu razy (Rodriguez, 2003). Do 1900 roku Wenezuela była przytłoczona przez regionalnych rywali, a jej poziom PKB per capita był na poziomie 29 procent Argentyny, 42 procent Chile i 84 procent Kolumbii (Baptista, 2006).

Trwająca w latach 1908–1935 dyktatura [Gomeza](#) zakończyła tragiczny okres wenezuelskiej anarchii. Władza polityczna została wzmocniona w dużej mierze poprzez instytucjonalizację sił zbrojnych w 1910 roku oraz skarbu państwa w 1913 roku (McBeth, 2009; Olivar, 2009). Dodatkowo, zagraniczne koncerny naftowe zostały zaproszone do prowadzenia działalności na korzystnych warunkach, co zarówno rozwinęło wydobywanie ropy, jak i umocniło znaczące wsparcie międzynarodowe (Hillman, 1994). Przemysł naftowy stał się zatem podstawowym czynnikiem kształtującym życie społeczne podczas dyktatury Gomeza (Uslar Pietri, 1938). W skutek tego państwo wenezuelskie zostało najbogatszym w Ameryce Łacińskiej.

W ciągu zaledwie kilku dekad ropa osiągnęła poziom 90% całego eksportu Wenezueli, czyniąc ją drugim największym dostawcą zewnętrznym ropy na świecie, plasując ją tuż za Stanami Zjednoczonymi w 1929 roku (Tugwell, 1975). Kolejne rządy wprowadzały polityki mające na celu zwiększenie tempa wzrostu gospodarki nienaftowej, takie jak silne prawa własności, zachęty do zwiększenia imigracji czy stabilność monetarną. Do 1950 roku gospodarka Wenezueli zmieniła się z jednej z najbiedniejszych w jedną z najbogatszych w Ameryce Łacińskiej. PKB per capita wzrastało o 6,8% rocznie w latach 1920–1948 oraz o 5,4% rocznie w latach 1950–1957 (Hausmann i Rodriguez, 2006). W 1958 r. przemysł naftowy przetwarzał dziesięć razy więcej ropy niż w roku 1943. PKB per capita w stosunku do Stanów Zjednoczonych wzrósł z 20 procent datując na rok 1920 roku do oszałamiających 84 procent w 1960 roku (Bello i Restuccia, 2002). W latach 1940–1980 poziom produkcji, licząc na głowę mieszkańca, rósł w tempie ponad 5 procent rocznie, co czyniło Wenezuelę najbardziej uprzemysłowionym krajem w regionie (Baptista, 2006).

Wenezuela stała się stabilnie działającym państwem demokratycznym dzięki zawarciu Paktu [PuntoFijo](#) z 1958 roku, ustanawiającego ramy instytucjonalne z szeregiem bodźców dla wsparcia konsensusu i współpracy politycznej pomiędzy głównymi ośrodkami władzy (Spiller i inni, 2003). Pakt ten był próbą wprowadzenia struktury motywacyjnej, która miała przewyciężyć utrzymujący się dotąd w kraju historycznie wysoki poziom niestabilności politycznej oraz zniwelować autorytarne tendencje charakterystyczne dla większości krajów obfitujących w surowce. Wśród

innych ograniczeń instytucjonalnych mających na celu zmniejszenie władzy politycznej, pakt obejmował wprowadzenie prezydentury z ograniczonymi prerogatywami legislacyjnymi oraz zakaz natychmiastowej reelekcji na tym stanowisku (Monaldi i Penfold – Becerra, 2006). Ogromne dochody ze sprzedaży ropy umożliwiły państwu dystrybucję renty naftowej wśród kluczowych interesariuszy, co stanowiło sposób na ograniczenie konfliktów między nimi (Karl, 1997).

PuntoFijo uznano wówczas za sukces. Wenezuelska demokracja była wyjątkowym zjawiskiem w Ameryce Łacińskiej, czyli regionie ogarniętym autorytaryzmem i rebeliami. Do roku 1970 kraj ten miał najwyższy poziom PKB na mieszkańca, tj. dwa i pół razy większy niż średnia w całej Ameryce Południowej i najwyższą stopę oszczędności w całej Ameryce Łacińskiej. W tym czasie – co niezwykle – Wenezuela była w gronie 20 gospodarek z najwyższym poziomem PKB per capita na świecie (Hausmann i Rodriguez, 2006). Do 1980 roku naród ten miał 75-procentowy wskaźnik braku analfabetyzmu, [rating kredytowy AAA](#) oraz wciąż najwyższy dochód na mieszkańca w regionie. W tamtym momencie była to najszybciej rozwijająca się gospodarka w całym XX wieku, ze wzrostem PKB per capita notowanym na poziomie 6,4 procent rocznie w latach 1920–1980 (Naim, 2001). Historia tego sukcesu uznano za „wenezuelską wyjątkowość” (Cardozo Uzcategui, 2014).

Lata 70. to także okres, w którym rząd próbował zachęcić do industrializacji poprzez substytucję importu. W procesie tym zapewniano subsydia dla nieproduktywnych sektorów i nałożono wysokie cła na konkurencyjny import. Polityka ta ze swej natury ograniczała możliwy zakres wyborów rynkowych, co spowodowało, że w latach 1970–2000 pod względem statusu wolności gospodarczej kraj spadł z trzynastego miejsca na świecie na miejsce osiemdziesiąte ósme (McMahon, 2016)

Historia wzrostu gospodarczego Wenezueli zakończyła się w latach 80. i 90. XX wieku, kiedy to jej gospodarka dramatycznie się skurczyła. PKB per capita Wenezueli spadało 0,76 procent rocznie w latach 80., a następnie 1,78 procent rocznie w latach 90. (Di John, 2009). W latach 1978–2001 PKB per capita – nie licząc dochodu z ropy naftowej – spadało w Wenezueli o 0,90 procent rocznie, a produkcja na jednego pracownika spadała o 2,96 procent rocznie (Hausmann, 2003; Hausmann i Rodriguez, 2006). Jeśli chodzi o sektor surowcowy, dochody ze sprzedaży ropy naftowej na mieszkańca spadały o 4,5 procent rocznie w ciągu ostatnich dwóch dekad XX wieku (Hausmann i Rodriguez, 2006).

W wyniku upadku gospodarczego Wenezueli w latach 1980–2000, Wenezuelczycy stracili wiarę w swoją demokrację. Nie ufali ani partiom politycznym, ani rządowi, ani większości instytucji politycznych (World Values Survey, 1996, s. 42)³. W latach 90. w kraju miały miejsce masowe protesty, nieudane zamachy stanu i impeachment prezydenta. W 1998 roku prezydentem został polityczny outsider Hugo Chavez. Stało się to pomimo jego udziału w nieudanym zamachu stanu z 1992 roku skutkującym następnie jego uwięzieniem. Chavezowi udało się zwołać Zgromadzenie Konstytucyjne, które umożliwiło mu w 1999 roku opracowanie nowej konstytucji, tym samym zasadniczo zmieniając proces kształtowania polityki w Wenezueli. Podczas gdy pakt PuntoFijo promował współpracę między koalicjami politycznymi, nowa konstytucja znacząco wzmocniła siłę decyzyjną władzy wykonawczej poprzez wydłużenie kadencji prezydenta, dając mu kontrolę nad awansami w siłach zbrojnych oraz eliminując wpływ senatu. Chavez mógł również pośrednio wybierać członków nowego Sądu Najwyższego, Generalnego Kontrolera, Prokuratora Generalnego i Rzecznika Praw Obywatelskich (Monaldi i Penfold-Becerra, 2006; Penfold-Becerra, 2007).

Wenezuela wkroczyła więc w XXI wiek z nowym systemem politycznym, który dawał niemal nieograniczoną władzę rządowi Chaveza. Znalazło to odzwierciedlenie w pogorszonym „[polity score](#)” Wenezueli, czyli indeksie, który ujmuje między innymi ograniczenie władzy wykonawczej w danym kraju, stopień konkurencji politycznej oraz odpowiedzialność rządu za swoje decyzje (Grier i Maynard, 2016). Już w 2004 roku Wenezuela była najniżej notowanym krajem Ameryki Łacińskiej w zakresie [wskaźnika praworządności Banku Światowego](#) (Monaldi i Penfold-Becerra, 2006).

Po okresie wyjątkowo wysokich cen ropy – w latach 2008–2014 – nastąpił kolejny znaczący spadek cen w połowie lat 2010. Od czerwca 2014 roku do lutego 2016 roku cena ropy Brent spadła ze 112 dolarów za baryłkę do 27 dolarów (US Energy Information Administration, 2016). W związku z tym dochody Wenezueli ze sprzedaży ropy spadły z 94 mld dolarów w roku 2012 do 27 mld dolarów w 2016 roku (Halff i inni, 2017). Ten 73-procentowy spadek przychodów z tytułu sprzedaży ropy stanowił ogromny szok dla poziomu dochodów budżetu państwa

³ Kiedy w 1996 roku [World Values Survey](#) zapytał Wenezuelczyków o ich zaufanie do instytucji publicznych w ich kraju, zdecydowana większość stwierdziła, że nie ma zaufania lub ma niewielkie zaufanie do instytucji politycznych. Konkretnie, 84 procent Wenezuelczyków nie ufało partiom politycznym, 75 procent nie ufało parlamentowi, a 73 procent nie ufało rządowi krajowemu. Jediną instytucją publiczną dość dobrze postrzeganą przez opinię publiczną było wojsko: tylko 40 procent nie wyrażało aprobaty, co jest istotne dla zrozumienia wyboru Hugo Chaveza w 1998 roku (World Values Survey, 1996, s. 42).

wenezuelskiego. Dla ilustracji, w 2014 roku eksport ropy stanowił 95 procent całkowitych przychodów Wenezueli z eksportu, 60 procent dochodów fiskalnych i 17 procent całkowitego PKB (ECLAC, 2016; Halff i inni, 2017; Société Générale, 2018). Ponadto ponieważ państwo zarządzało większością procesu importu towarów, spadek cen ropy spowodował, że rząd obniżył poziom realnego importu per capita o 74 procent (Halff i inni, 2017). Ponieważ import podstawowych towarów stanowił 70 procent zasobu dóbr konsumpcyjnych w Wenezueli, zredukowanie poziomu dostaw spowodowało chroniczne braki towarów, a stopa inflacji w kraju gwałtownie wzrosła.

Straciwszy od 2013 roku ponad 70 procent swojego PKB, Wenezuela doświadczyła największego tempa upadku gospodarczego we współczesnej historii półkuli zachodniej (Bahar i inni, 2018). Organizacja Narodów Zjednoczonych podaje, że ponad siedem milionów Wenezuelczyków (ponad jedna piąta populacji) pilnie potrzebuje pomocy humanitarnej takiej jak zapewnienie opieki medycznej, dachu nad głową, warunków sanitarnych oraz wyżywienia (Human Rights Watch, 2019). Organizacja Narodów Zjednoczonych (ONZ, 2019) szacuje również, że tylko około 15 procent podstawowych leków jest dostępnych, prawie 80 procent placówek służby zdrowia cierpi z powodu niepełnych dostaw wody, a import żywności jest o 78 procent niższy niż w 2013 roku. Od 2015 roku ponad pięć milionów Wenezuelczyków, czyli szacując ok. jedna szóstą populacji, opuściło kraj, aby uciec przed tymi trudnościami gospodarczymi (OAS, 2019).

Upadek wenezuelskiego przemysłu naftowego

Dochody ze sprzedaży ropy naftowej stanowią przytłaczającą większość zysków Wenezueli od lat 20. ubiegłego wieku, kiedy to z biednej rolniczej gospodarki przekształciła się ona w najbardziej rozwiniętą gospodarkę Ameryki Łacińskiej. Pod koniec lat 40. zyski handlu z ropą stanowiły już ponad 90 procent zysków eksportowych Wenezueli. Będąc krajem o największych potwierdzonych rezerwach ropy, Wenezuela odegrała kluczową rolę w założeniu [OPEC](#) w latach 60. (Viscidi i Graham, 2020). I nawet dziś, pomimo upadku wenezuelskiego sektora naftowego, dochody ze sprzedaży ropy wciąż stanowią 99 procent przychodów z eksportu tego kraju (OPEC, 2021). W związku z tym, badanie struktury oraz działania sektora naftowego Wenezueli ma fundamentalne znaczenie dla zrozumienia upadku gospodarki tego kraju.

Kiedy Chavez został prezydentem w 1999 roku, znacjonalizowana wenezuelska korporacja naftowa PDVSA była jedną z największych firm naftowych

na świecie, legitymując się uznanymi osiągnięciami i zarządem. W tym czasie nie tylko produkowała 3,4 mln baryłek ropy dziennie, ale także przetwarzała ponad milion baryłek dzień po dniu, co odpowiadało mniej więcej dziesięciokrotnemu zużyciu paliwa w kraju (Monaldi i inni, 2020). Były to imponujące statystyki, szczególnie biorąc pod uwagę fakt, że ceny ropy były niskie przez większość lat dziewięćdziesiątych. Były one najniższe – poniżej 10 dolarów za baryłkę – w tygodniu, w którym Chavez został wybrany na prezydenta w grudniu 1998 roku (Monaldi i inni, 2020).

Dziś wenezuelski sektor naftowy nie mógłby być bardziej niepodobny. Patrząc z perspektywy roku 2020, kraj ten produkował średnio zaledwie około 550 000 baryłek ropy dziennie, co oznacza spadek z miliona baryłek dziennie w 2019 roku (OPEC, 2021). Stanowi to też aż 84-procentowy spadek wydobycia w stosunku do 3,4 mln baryłek w 1999 roku. Z pół miliona baryłek cztery spółki [joint venture](#) produkują około 160 tysięcy, zalicza się do nich amerykańska firma [Chevron](#), największy zagraniczny producent ropy działający w Wenezueli (Kurmanaev & Krauss, 2020). Aby zobrazować wielkość spadku wydobycia, trzeba uświadomić sobie, że firmy te produkowały w grudniu 2018 roku ponad 700 000 baryłek dziennie (Monaldi i inni, 2020). Wenezuelskie platformy wiertnicze również zredukowały swoją liczebność o około 64 procent w ciągu dekady. Wenezuela posiadała ponad 70 funkcjonujących platform w 2010 roku – w porównaniu do 25 w 2020 roku (Baker Hughes, 2021). Te instalacje przemysłowe są niezbędne do realizacji procesu wiercenia, koniecznego do wydobywania nowej ropy i dlatego są kluczowe z perspektywy podtrzymania produkcji na odpowiednim poziomie. Jeśli proces wykonywania nowych odwiertów ustanie, produkcja ropy w końcu się zatrzyma.

Bezprecedensowe załamanie wenezuelskiego sektora naftowego rodzi pytanie, czy zostało ono spowodowane przez czynniki zewnętrzne czy wewnętrzne. Coraz większa liczba uczonych i analityków twierdzi, że załamanie produkcji ropy w Wenezueli (a tym samym przychodów z jej sprzedaży) jest bezpośrednią konsekwencją sankcji finansowych, które rząd Stanów Zjednoczonych nałożył na wenezuelski rząd i PDVSA. Teoria, której orędownikami są Weisbrot i Sachs (Weisbrot i Sachs, 2019), zawiera twierdzenia, że ponieważ skarb państwa Stanów Zjednoczonych zablokował Wenezueli dostęp do rynków finansowych, PDVSA nie miała środków na pokrycie wydatków niezbędnych do utrzymania poziomu produkcji.

Weisbrot i Sachs twierdzą, że produkcja ropy naftowej w Wenezueli gwałtownie spadła od momentu zainicjowania amerykańskich sankcji w sierpniu 2017 roku. Porównują oni poziom produkcji ropy naftowej Wenezueli i Kolumbii, a następnie twierdzą, że od 2013 do sierpnia 2017 roku oba te kraje doświadczyły podobnego trendu spadkowego we wspomnianym zakresie. Jednak od czasu nałożenia sankcji, produkcja w Kolumbii wzrosła, a produkcja w Wenezueli załamała się. A dokładnie, Wenezuela przeszła z produkcji 2,2 mln baryłek ropy dziennie w maju 2017 roku do 550 tys. baryłek dziennie w 2020 roku (Halff i inni, 2017; OPEC, 2021).

Z badaniem Weisbrota i Sachsa wiąże się wiele problemów. Jeden z nich omawiają (Bahar i inni, 2019), którzy twierdzą, że Weisbrot i Sachs nie zbadali dokładnie analizowanego trendu spadkowego. Poprzez proste rozszerzenie ram analizy czasowej przeprowadzonej dla poziomu produkcji ropy naftowej w obu krajach, gdy rozpocznie się badanie w 2010 r., a nie w 2013 r., autorzy badania pokazują, że produkcja ropy w Kolumbii również odbiegała od poziomu produkcji w Wenezueli we wcześniejszym okresie, tj. 2010–2013. To wcześniejsze odchylenie między dwoma krajami sugeruje, że produkcja ropy w Kolumbii nie może być sensownie porównywana z produkcją w Wenezueli, zwłaszcza jeśli chodzi o pokazanie, że sankcje nałożone na Wenezuelę wyraźnie przejawiają się w różnicach między produkcją w obu krajach. W tym przypadku wydaje się, że występowanie znaczących różnic zaczęło się przed sankcjami. Autorzy analizy porównują również produkcję Wenezueli od 2013 roku z produkcją wszystkich pozostałych członków OPEC, pokazując w ten sposób, że kraje OPEC nie zmniejszyły produkcji po 2013 roku, lecz ją zwiększyły. Z tych powodów autorzy argumentują, że zidentyfikowanie właściwego, kontrfaktycznego scenariusza dla każdego przypadku historycznego jest trudne, stąd uczeni powinni dokładnie badać czynniki leżące u podstaw działań każdego kraju po to, aby zrozumieć ewolucję poziomu wydobycia ropy dla każdego z nich. Właśnie takie podejście przyjmujemy w tym artykule.

Drugi problem z twierdzeniami Weisbrota i Sachsha dotyczy ich argumentacji, wedle której rząd Wenezueli mógłby otrzymać finansowanie, gdyby Stany Zjednoczone na to pozwoliły oraz to, że to finansowanie mogłoby zostać wykorzystane do utrzymania produkcji przez PDVSA. Badając historię kredytową Wenezueli przed nastaniem sankcji, staje się oczywiste, że rynki finansowe były zasadniczo zamknięte dla Wenezueli na długo przed amerykańskimi działaniami. Na przykład w 2016 roku zobowiązania dłużne Wenezueli były już mniej więcej

sześciokrotnie większe niż jej dochody z eksportu (Halff i inni, 2017; Reinhart i Santos, 2016). Sugeruje to, że zdolność rządu wenezuelskiego do pozyskiwania funduszy po rozsądnych stopach procentowych była w tym momencie praktycznie niemożliwa.

Jeśli przyjrzymy się nieco głębiej transakcjom finansowym Wenezueli przeprowadzonym na rok przed sankcjami z 2016 roku, to widocznym jest to, że rząd zaangażował się w przeprowadzenie zaledwie dwóch operacji finansowych i w związku z tym musiał zapłacić niebotyczne odsetki kredytowe, aby je zabezpieczyć. Na przykład we wrześniu 2016 roku rząd poprosił posiadaczy obligacji „PDVSA 17” o zamianę swoich papierów wartościowych na nowe, z terminem zapadalności w 2020 roku. Aby zabezpieczyć transakcję wartą około 3,4 miliarda dolarów, nowe obligacje przyniosły zdumiewające 21 procent odsetek, pięciokrotnie przekraczając średni spread dla krajów Ameryki Łacińskiej w tym czasie (Bahar i inni, 2019).

Jakby niebotyczne zyski nie wystarczyły, rząd Wenezueli musiał również zabezpieczyć nowe obligacje 50,1 procentami akcji [Citgo Petroleum Corporation](#), czyli [spółki zależnej](#) działającej w Stanach Zjednoczonych. Wartość 10 miliardów dolarów Citgo jest właścicielem rurociągów naftowych i gazowych w całych Stanach Zjednoczonych, około 5 tysięcy stacji benzynowych w 30 stanach oraz trzech głównych rafinerii o zdolności przetwarzania 750 tysięcy baryłek ropy naftowej dziennie. Czyni to z koncernu szóstą co do wielkości sieć rafinerii w Stanach Zjednoczonych (Jraissati, 2020). Podsumowując, hipoteka Citgo, jak również wysoka rentowność wenezuelskich obligacji wskazują, że kryzys finansowy państwa wenezuelskiego poprzedził amerykańskie sankcje.

Upadku wenezuelskiego sektora naftowego nie należy zatem przypisywać sankcjom finansowym Stanów Zjednoczonych, lecz upolitycznieniu jego działalności oraz metod finansowania. Proces ten rozpoczął się wraz z rządami Hugo Chaveza, który od pierwszego dnia urzędowania kwestionował niezależność PDVSA, atakował pomysł otwarcia sektora na inwestycje prywatne i krytykował kadre kierowniczą zarządzającą branżą. Najwyraźniej, podporządkowanie branży jego politycznej kontroli miało fundamentalne znaczenie dla umocnienia pozycji jego prezydentury.

Państwo przejmuje PDVSA

Zanim Hugo Chavez objął urząd prezydenta w 1999 roku, PDVSA była państwową, lecz autonomicznie zarządzaną firmą generującą spore zyski. Zawłaszczanie przemysłu przez administrację prezydenta Chaveza rozpoczęło się w 2001 roku,

kiedy to wprowadził on dekret o [węglowodorach](#), zwiększający kontrolę rządu nad sektorem wydobywczym. Dekret nakazywał PDVSA „kierowanie” wszystkimi nowymi procesami poszukiwania i wydobycia ropy naftowej. Oznaczało to, że zagraniczne firmy mogły posiadać jedynie mniejszościowy udział w partnerstwie handlowym z PDVSA. Podniósł on również stawki podatkowe oraz opłaty licencyjne dla sektora naftowego (Vera, 2015). Następnie, w 2002 roku, Chavez nie tylko zainstalował jednego ze swoich popleczników jako prezesa PDVSA, ale także zwolnił kilku starszych menedżerów zarządzających telewizją państwową (Johnson, 2018), co było bardzo istotnym sygnałem ze strony nowo uzyskanej władzy. Te wydarzenia doprowadziły do ogólnokrajowego strajku, który zablokował działanie PDVSA od grudnia 2002 do lutego 2003 roku. Strajk ostatecznie nie zapobiegł przejściu PDVSA przez władzę wykonawczą. Nie dość, że działania te były nieskuteczne, to sprowokowały one Chaveza do zwolnienia dodatkowych 18 tys. pracowników zatrudnionych w sektorze przemysłowym.

Przejęcie przez rząd bezpośrednich funkcji kierowniczych, spotęgowane poprzez niemal hurtowe zwolnienie wykwalifikowanej siły roboczej musiało eskalować szereg problemów związanych z bodźcami motywacyjnymi oraz informacyjnymi związanymi z działalnością biurokracji publicznej. Rząd Wenezueli naraził na szwank efektywność produkcji przemysłowej eliminując z PDVSA kadre kierowniczą oraz zwalniając specjalistów od spraw technicznych. Zatem, upolitycznienie branży było główną przyczyną spadku produkcji ropy przez PDVSA, a tezę tę można zobrazować mnożącymi się wypadkami przy pracy oraz wyciekami ropy (Hernandez & Monaldi, 2016). Zdarzenia te wpłynęły na operacje sektora realizowane zarówno w [fazie upstream jak i w fazie downstream](#), a także zmniejszyły dostępność produktów przeznaczonych na eksport i podaż czynników produkcji na potrzeby przeprowadzenia lokalnych działań. O nieefektywności PDVSA świadczą również rosnące koszty obsługi łańcucha dostaw, oszałamiający wzrost zadłużenia oraz rozdęte listy płac. Obecnie, lista ta mieści około 150 000 pracowników, w porównaniu do 40 000 w 2000 roku (Half i inni, 2017). Hernandez i Monaldi (Hernandez i Monaldi, 2016) ilustrują ograniczenia techniczne i operacyjne PDVSA pokazując, że w 2015 roku 40 procent sprzętu wiertniczego PDVSA nie działało. Zjawisko to było spowodowane nabyciem urządzeń niekompatybilnych z istniejącymi instalacjami, poważnymi problemami logistycznymi oraz brakiem doświadczonego personelu obsługi.

Gdy Chavez przejął kontrolę nad finansami branży naftowej, poważne wydrenowanie budżetu PDVSA pozwoliło rządowi na przesunięcie dochodów

osiąganych z tytułu handlu ropą do celów finansowania celów politycznych. W szczególności zaczęto dotować programy polityczne za pomocą mechanizmów pozabudżetowych, wprowadzono upolitycznione programy socjalne dla ubogich, a także zapewniono uznaniowe subsydia ekonomiczne dla klasy wyższej. Wszystkie te programy stanowią formę „klientelizmu”, czyli ukrytej wymiany dóbr i usług w zamian za wymierne poparcie polityczne.

Dokładnie mówiąc, Chavez zainicjował serię nieodpowiedzialnie zarządzanych programów społecznych, których realizacja oparta była na wydrenowanych aktywach PDVSA. Jednymi z nich są tzw. Misiones, mające na celu zapewnienie redukcję analfabetyzmu, adekwatnej opieki zdrowotnej oraz innych dóbr i usług dla ubogich ludzi. Były one finansowane poprzez pozabudżetowe transfery przeprowadzane z budżetu PDVSA do kasy funduszu prezydenckiego, przez co brakowało im przejrzystości i skuteczności. W podobny sposób Chavez zainicjował działalność Narodowego Funduszu Rozwoju, „FONDEN”, który jest jednostką rządową finansującą w Wenezueli „produkcję, edukację, zdrowie, specjalne wydarzenia oraz dług publiczny” (Hernandez i Monaldi, 2016, s. 22).

Korupcja była już widoczna podczas realizacji pierwszego programu Chaveza czyli [Bolivar 2000](#), zainicjowanego w celu wykorzystania sił zbrojnych do wykonywania prac społecznych w ubogich rejonach Wenezueli. Już po roku wybuchła afera korupcyjna, w której zdefraudowano aktywa o wartości 150 milionów dolarów (Coronel, 2006). Z politycznego punktu widzenia programy społeczne były wykorzystywane do bezpośredniego lub pośredniego kupowania głosów. Dodatkowo, według Penfold – Becerra (Penfold – Becerra, 2007) 30% Wenezuelczyków twierdzi, że zostało wykluczonych z wyżej wymienionych programów z powodów politycznych. Istnieją również liczne dowody dyskryminacji politycznej zachodzącej w realizacji programów zapewniających mieszkania, żywność czy leki (Penfold-Becerra, 2007).

Chavez rozszerzył również swój międzynarodowy zakres wpływów. Na przykład, „[PetroCaribe](#)” było programem pozwalającym 19 krajom Ameryki Środkowej i Karaibów na zakup ropy naftowej od Wenezueli poniżej cen rynkowych (Nelson, 2018). Kraje te – co nie jest zaskoczeniem – stały się silnymi zwolennikami administracji Chaveza, co umożliwiło Wenezueli nie tylko skonsolidowanie większościowej koalicji w [Organizacji Państw Amerykańskich](#), ale także stworzenie nowych organizacji międzynarodowych, takich jak [Boliwariański Sojusz dla Ludów Naszej Ameryki](#) (ALBA).

Polityczne wykorzystanie dochodów generowanych przez PDVSA wyraźnie przełożyło się na zmniejszenie wolumenu inwestycji we własną działalność produkcyjną, co jest kolejną przyczyną spadku poziomu wydobycia ropy w całej branży naftowej. W latach 2010–2016 całkowite inwestycje PDVSA były o około 25 procent niższe niż prognozowano wcześniej (Hernandez i Monaldi, 2016). Obraz ten jest jeszcze tragiczniejszy, jeśli przeanalizujemy starsze prognozy. Na przykład w 2009 roku PDVSA szacowała, że jej całkowite inwestycje w roku 2015 wyniosą 47 miliardów dolarów, a jej rzeczywiste inwestycje w tym roku wyniosły zaledwie 24,5 miliarda dolarów (Hernandez i Monaldi, 2016). Jak zauważono, PDVSA przesunęła znaczną część swoich inwestycji w kierunku projektów niezwiązanych z ropą naftową. Innymi słowy, fundusze zainwestowano w sektory nie związane z produkcją czy przetwórstwem ropy naftowej. Koncern naftowy zaczął udzielać szeregu dotacji sektorom takim jak rolnictwo, dostawy żywności, energetyka czy budownictwo (Hernandez & Monaldi, 2016).

Ostatecznie, niedoinwestowanie PDVSA nastąpiło pomimo astronomicznych przychodów osiąganych w pierwszych dwóch dekadach XXI wieku. W okresie rządów administracji Chaveza, tj. lat 1998–2013, cena baryłki wenezuelskiej ropy wzrosła realnie o prawie 500 procent. Jak zauważono w części pierwszej niniejszego artykułu, tylko w latach 1998–2016 rząd wenezuelski uzyskał prawie 900 mld dolarów dochodów z handlu ropą, co czyni ten okres największą naftową bonanzą w historii kraju. Suma ta jest w przybliżeniu równa dziesięciokrotności PKB Wenezueli z 1998 roku (Nelson, 2018). Dodatkowo, administracja zapożyczała się pod przyszły eksport ropy, systematycznie generując deficyty budżetowe. Doprowadziło to do ponad dwukrotnego zwiększenia długu publicznego w latach 2000–2012 (McCarthy, 2017). Dziś zobowiązania dłużne Wenezueli przekraczają 150 mld USD, co stanowi mniej więcej czterokrotność jej rocznego PKB (Statista, 2022).

Zatem, z wyżej wymienionych powodów, argument wiążący upadek wenezuelskiego sektora naftowego z amerykańskimi sankcjami nie wytrzymuje krytyki. Przyczyną upadku było raczej złe zarządzanie sektorem naftowym przez rząd wenezuelski, które poprzedzało nałożenie sankcji aż o 15 lat. Wraz z upolitycznieniem sektora naftowego, administracja Chaveza poświęciła produktywność i wydajność w zamian za pełną kontrolę nad finansami PDVSA. Choć pierwsze rezultaty tych działań były widoczne bardzo wcześnie, to po bliższym przyjrzeniu się można zauważyć, że długi okres zadziwiająco wysokich

cen ropy sprawił, iż łączne efekty tej polityki były odczuwalne dopiero po latach – zwłaszcza gdy ceny ropy gwałtownie spadły w połowie pierwszej dekady XXI wieku.

Upadek pozanaftowych sektorów gospodarki Wenezueli

Po ustaleniu, że załamanie wenezuelskiego sektora naftowego nie było spowodowane czynnikami zewnętrznymi, pojawia się drugie pytanie: czy załamanie poziomu dochodów uzyskiwanych ze sprzedaży ropy naftowej może być jednoznacznie uznane za przyczynę upadku całej wenezuelskiej gospodarki? Liczni naukowcy, rząd wenezuelski oraz wielu jego zwolenników sugerują, że odpowiedź brzmi „tak”. Chodzi o to, że Wenezuela jest wręcz archetypicznym przykładem gospodarki całkowicie zależnej od jednego źródła dochodu, jakim w tym przypadku jest eksport ropy. Stąd, jak twierdzą zwolennicy tego wyjaśnienia, nikogo nie powinny dziwić trudności gospodarcze, jakich Wenezuela doświadcza od czasu załamania się cen ropy w połowie drugiej dekady XXI wieku. Problemy te oczywiście zostały następnie pogłębione przez załamanie się poziomu produkcji ropy.

Teoria ta opiera się na zwróceniu uwagi na oczywisty fakt uzależnienia wenezuelskiej gospodarki od jej sektora naftowego, co zwłaszcza było widoczne w momencie spadku cen ropy. Jak zauważyliśmy we wstępie, zysk z eksportu ropy stanowił w 2014 roku 95 procent całkowitych wpływów Wenezueli z eksportu, 60 procent dochodów rządu i 17 procent całkowitego PKB (ECLAC, 2016; Halff i inni, 2017; Société Générale, 2018). Kiedy cena ropy Brent spadła z 112 dolarów za baryłkę w 2014 roku do 27 dolarów w 2016 roku, przychody Wenezueli ze sprzedaży ropy również drastycznie spadły, przechodząc z 94 miliardów dolarów w 2012 roku do 27 miliardów dolarów w 2016 roku (Halff i inni, 2017; Hou i inni, 2015; US Energy Information Administration, 2016).

Zwolennicy tego poglądu twierdzą, że to właśnie ten nagły szok jest winny kryzysowi. Argumentują oni, że szok ten poważnie nadszarpnął finanse wenezuelskiego rządu, który do 2015 roku miał poziom deficytu na rachunku obrotów bieżących w wysokości 18 mld dolarów, a roczny deficyt budżetowy wynosił 20 procent ówczesnego PKB (ECLAC, 2016; Sullivan, 2017). Szok ten zmusił rząd zarządzający większością procesu importu do ograniczenia realnego importu per capita o 74 procent. Lecz ponieważ rządowy import dóbr podstawowych stanowił 70 procent wszystkich dóbr konsumpcyjnych dostępnych w Wenezueli, cięcie to spowodowało poważne niedobory towarów, począwszy od leków po żywność (Halff i inni, 2017). Oprócz wysokiego deficytu budżetowego

oraz niedoborów, stopa inflacji cenowej w Wenezueli osiągnęła 720 procent w 2016 roku, a inflacja cen żywności była na poziomie 1400 procent (Santos, 2017).

Twierdzimy, że narracja skoncentrowana na szeroko rozumianej problematyce ropy naftowej jest myląca. Załamania wenezuelskiej gospodarki nie należy przede wszystkim wiązać ze spadkiem dochodów ze sprzedaży ropy, niezależnie od tego, czy wynikały one z przyczyn zewnętrznych (rynkowy spadek cen ropy bądź sankcje nałożone przez USA) czy wewnętrznych (złe zarządzanie przemysłem). Zamiast tego, załamanie należy przypisać przede wszystkim problemom w sektorze pozanaftowym, sterowanym przez wenezuelski rząd i jego otoczenie instytucjonalne.

Nasze twierdzenie wspiera fakt, że recesja w Wenezueli datuje się na czwarty kwartał 2013 roku, podczas gdy ceny ropy zaczęły spadać w czerwcu 2014 roku (Baffes i inni, 2015). Podobnie, deficyt budżetowy Wenezueli nie rozpoczął się w 2014 roku, lecz występował praktycznie przez cały okres administracji Chaveza począwszy od 2006 roku. W 2012 roku, gdy ceny ropy osiągnęły szczytowy poziom, rząd Wenezueli zarejestrował znaczny deficyt budżetowy, wynoszący około 17 procent PKB (Monaldi, 2015)⁴. W rezultacie dług zagraniczny Wenezueli wzrósł z 27 miliardów dolarów w 2006 roku do 104 miliardów dolarów w 2013 roku (Reinhart i Santos, 2016).

Podobnie, bezprecedensowy poziom ucieczki kapitału z Wenezuelskiej gospodarki nie rozpoczął się w 2014 roku. Od 2003 do 2011 roku utrata kapitału wynosiła średnio ponad 4,5 mld dolarów rocznie, czyli mniej więcej 4 procent ówczesnego PKB (Reinhart i Santos, 2016). Jeśli chodzi o poziom dóbr konsumpcyjnych, gospodarka wenezuelska już pod koniec lat 2000 cierpiała na znaczne niedobory podstawowych dóbr takich jak żywność czy leki (Obuchi i inni, 2016). A jeśli chodzi o inflację, to w latach 2003–2012 kraj ten miał najwyższą jej stopę spośród wszystkich krajów Ameryki Łacińskiej (Monaldi, 2015).

Ogólnie rzecz biorąc, podczas panowania administracji Chaveza, naftowa bonanza pozwoliła rządowi Wenezueli na zwiększenie poziomu importu o 142 procent, co przełożyło się na wzrost konsumpcji o 103 procent (Grier i Maynard, 2016). Jednakże gospodarka wenezuelska miała wówczas najniższą stopę wzrostu spośród krajów obfitujących w ropę naftową oraz najniższą spośród głównych

⁴ Dla porównania, średni deficyt budżetu państwa w 2012 roku w strefie euro wynosił 3,6 procent, a w Brazylii 2,3 procent. Producenci ropy naftowej, licząc kolejno: Rosja miała nadwyżkę 0,5 procent, Zjednoczone Emiraty Arabskie nadwyżkę 11 procent, Arabia Saudyjska nadwyżkę 12 procent, Kuwejt nadwyżkę 35 procent, Angola nadwyżkę 5 procent, a nawet rozdarta wojną Libia miała nadwyżkę 28 procent (IMF, 2015, s. 59).

gospodarek Ameryki Łacińskiej od 1998 do 2013 roku (Manzano i Scrofina, 2013). Oznacza to, że polityka gospodarcza Chaveza i spółki nie spowodowała, że z fiskalnej bonanzy możliwe było wygenerowanie sukcesywnego wzrostu gospodarczego. Znaczne dochody z handlu ropą naftową zwiększały bieżącą konsumpcję kosztem poprawy zdolności produkcyjnych.

Ustaliwszy, że załamanie gospodarki poprzedziło amerykańskie sankcje oraz gwałtowny spadek cen ropy, przechodzimy do zbadania konkretnych decyzji politycznych odpowiedzialnych za upadek sektora pozanaftowego. Identyfikujemy dwa typy decyzji politycznych. Pierwszy typ ma na celu zastąpienie mechanizmów rynkowych centralnym planowaniem, co realizowane było za pomocą narzędzi takich jak kontrola cen, ograniczenia przepływu walut, limity produkcyjne czy wyłączenia. Drugi typ obejmuje rosnącą niezdolność państwa do zapewnienia kluczowej infrastruktury publicznej niezbędnej dla wzrostu, takiej jak stabilność monetarna, stabilność fiskalna, dostawy energii elektrycznej, sieci transportowe czy bezpieczeństwo zbiorowe.

Jednym z przykładów centralizacji instytucji gospodarczych są masowe wyłączenia dokonywane przez wenezuelski rząd. Proces ten rozpoczął się od ustawy o ziemi z 2001 roku, a jego kulminacją była nacjonalizacja wielu kluczowych sektorów m.in. energetyki, górnictwa, przetwórstwa metali, budownictwa, produkcji żywności (w tym sieci sklepów spożywczych, ziemi uprawnej i dystrybucji żywności), telekomunikacji, hoteli i linii lotniczych. W sumie w latach 2002–2013 rząd wenezuelski znacjonalizował ponad tysiąc firm (De la Cruz, 2020). Odzwierciedlając skutki tych przymusowych przejęć, Wenezuela zajęła ostatnie miejsce pod względem poziomu ochrony praw własności według stanu datowanego na 2016 r., ocenionego zgodnie z [Global Competitiveness Index](#) (Obuchi i inni, 2016).

Podobnie, począwszy od 2003 roku, rząd wenezuelski narzucił drakońskie zestaw regulacji gospodarczych takich jak kontrole walutowe, ograniczenia cenowe i limity produkcyjne. Kontrole walutowe stały się czynnikiem zapalnym dla powszechnego łapówkarska, zwłaszcza że rozpiętość między oficjalnym kursem waluty a kursem czarnorynkowym dramatycznie się powiększyła. Limity cenowe były ustanawiane w sposób nieprzewidywalny i uznaniowy, a co najgorsze ciągle ewoluowały. Cały proces rozpoczął się od ustalania cen podstawowych towarów do ostatecznego ustanowienia 30-procentowej marży zysku dla wszystkich towarów i usług kończąc (Obuchi i inni, 2016). Do 2009 roku rząd wprowadził ograniczenia produkcyjne nałożone na branże produkujące podstawowe dobra, takie jak

makaron, ryż czy fasola (Obuchi i inni, 2016). Jednoczesne oddziaływanie wszystkich tych czynników zniekształciło system relatywnych cen w gospodarce, co doprowadziło do chronicznych niedoborów, których Wenezuelczycy doświadczają do dziś – zwłaszcza od 2010 roku (Obuchi i inni, 2016).

Stopień, w jakim rząd Wenezueli kontrolował gospodarkę, można zmierzyć za pomocą [Indeksu Wolności Gospodarczej](#) (*ang. Index of Economic Freedom – IEF*)⁵. „Wolność gospodarcza” jest definiowana jako pozytywne prawo obywateli do swobodnej realizacji procesów produkcji, komercjalizacji i konsumpcji dóbr czy usług. W praktyce, kraje można uznać za wolne gospodarczo, gdy mają stabilnie działające instytucje wspierające działanie rynków. Na przykład prawa własności muszą być dobrze zdefiniowane, aby podmioty gospodarcze mogły skutecznie nabywać, wykorzystywać i sprzedawać swoje dobra czy usługi. Ponadto ceny powinny być swobodnie ustalane przez sektor prywatny po to, aby podmioty gospodarcze mogły skutecznie przeznaczać zasoby na opłacalne przedsięwzięcia produkcyjne. W przypadku istnienia tych instytucji, kraj otrzymuje wyższy wynik IEF, który ma solidną korelację ze wskaźnikami ekonomicznymi takimi jak dynamika przedsiębiorczości (0,87), PKB per capita (0,64) czy postęp społeczny (0,73) (Miller i inni, 2019). Korelacja między wolnością gospodarczą a wzrostem gospodarczym jest szczególnie silna w przypadku krajów znajdujących się na dole rankingu. To znaczy, że gdy kraje nie osiągają minimalnego progu wolności gospodarczej, ich wyniki ekonomiczne są szczególnie słabe (Ershad Hussein i Haque, 2016). Wśród 180 krajów uwzględnionych w indeksie, Wenezuela zajęła przedostatnie miejsce w rankingu z 2019 roku. Jej wynik IEF wynoszący 25,9 jest jeszcze gorszy niż Kuby, z wynikiem 27,8, i lepszy tylko od Korei Północnej z wynikiem 5,9.

Poza zbiorem instytucji wymienionych powyżej, gospodarka wenezuelska została również zdewastowana przez niedostateczne zapewnienie stabilnych instytucji o charakterze makroekonomicznym i monetarnym, a także przez braki w infrastrukturze publicznej i nie zapewnienie bezpieczeństwa zbiorowego. Kraj ten od dziesięcioleci notuje wysokie wskaźniki inflacji. W latach 2002–2012 stopa inflacji w Wenezueli nie tylko rosła z roku na rok, ale także wynosiła średnio 25

⁵ IEF „[...] monitoruje rozwój polityki gospodarczej w 186 krajach. Kraje są ewaluowane i klasyfikowane na podstawie 12 miar wolności gospodarczej, które oceniają np.: praworządność, wielkość rządu, efektywność regulacyjną i otwartość na inne rynki” (Miller i inni, 2019, s. 15). „Wyniki uzyskane w tych 12 kategoriach wolności gospodarczej [...] są jednakowo ważne i uśredniane w celu uzyskania konkretnej wartości ogólnego wskaźnika wolności gospodarczej dla każdej gospodarki” (Miller i inni, 2019, s. 457).

procent, podczas gdy reszta regionu doświadczała niskiej inflacji (Vera i Guerra, 2019). Sytuacja pogorszyła się w 2013 roku. Było to na rok przed szokiem naftowym, kiedy to Wenezuela odnotowała stopę inflacji na poziomie 56 procent, która była wówczas najwyższa na świecie. Następnie, w latach 2013–2017, inflacja gwałtownie wzrosła, osiągając średnio ponad 750 procent. Od grudnia 2016 roku Wenezuela doświadcza hiperinflacji (IMF, 2022), która osiągnęła szczyt w 2018 roku z roczną stopą wynoszącą 65 000 procent⁶. W chwili obecnej, roczna stopa inflacji w tym kraju nadal wynosi 3700 procent, sytuując go wśród trzech najdłużej trwających przypadków hiperinflacji w historii XX i XXI wieku, po Nikaragui (1986–91) i Grecji (1941–45) (Guerra, 2021).

Jeśli chodzi o usługi publiczne, Wenezuela cierpi z powodu niewystarczającego zaopatrzenia w infrastrukturę, uwzględniając w tym zbiorze dostawy energii elektrycznej, usługi telekomunikacyjne czy bezpieczeństwo zbiorowe (Obuchi i inni, 2016). Niedobór tych dóbr i usług zwiększa koszty operacyjne firm (Rodrik, 2000) oraz generuje występowanie okoliczności negatywnie oddziałujących na większość ludzi. Na przykład, Wenezuela jest jednym z najbardziej brutalnych krajów na świecie. W swoich badaniach, Quintana (Quintana, 2019) zwraca uwagę na fakt, iż kolumbijskie partyzantki takie jak [Armia Wyzwolenia Narodowego](#) i [Rewolucyjne Siły Zbrojne Kolumbii](#) (FARC), działają w Wenezueli. Podobnie, na terenie państwa Wenezuelskiego można znaleźć dowody na działalność [Hezbollahu](#). Generałowie tego kraju są mocno zaangażowani w handel narkotykami, a w samym kraju działa ponad 100 000 bojowników zrzeszonych w organizacjach paramilitarnych, lojalnych wobec wenezuelskiego reżimu (Valenta, 2019)⁷. Szalejąca przestępczość dramatycznie podniosła koszty transakcyjne oraz ogólny wskaźnik ryzyka gospodarczego, zwłaszcza w rolnictwie, ze względu silne narażenia na porwania, przemoc oraz wymuszenia nieformalnych płatności na rzecz grup przestępczych.

W [Globalnym Raporcie Konkurencyjności](#) z 2015 roku Wenezuela zajęła 116 miejsce wśród 140 krajów klasyfikowanych pod względem stanu infrastruktury, a drugie najgorsze w Ameryce Łacińskiej i na Karaibach, wyprzedzając jedynie Haiti. Wenezuela zajęła 132. miejsce w rankingu infrastruktury transportu lotniczego, 128. miejsce w rankingu jakości dróg i 125. miejsce w rankingu infrastruktury

⁶ Hiperinflacja jest definiowana jako inflacja przekraczająca 50 procent miesięcznie.

⁷ Ciekawostką może być fakt, że Wenezuela, licząca ok. 28 mln mieszkańców, ma około dwa tys. generałów, podczas gdy Stany Zjednoczone mają co najwyżej 653 przygotowane tego typu stanowiska (patrz Legal Information Institute), przy czym nie wszystkie z nich są zazwyczaj obsadzone.

portowej (Obuchi i inni, 2016). Jeśli chodzi o pozostałe typy infrastruktury, zajęła ona 131. miejsce w klasyfikacji dostaw energii elektrycznej, natomiast według [ECLAC](#) Wenezuelczycy mają także najgorszy internet w regionie (Obuchi i inni, 2016).

Biorąc pod uwagę, że statystyki te pochodzą z 2015 roku, a więc na długo przed amerykańskimi sankcjami i tuż po spadku dochodów ze sprzedaży ropy, należy zapytać: dlaczego Wenezuela nie wykorzystała swoich oszałamiających dochodów do poprawy efektywności produkcji w tych obszarach gospodarki? Jak rolnicy mogą transportować swoją żywność bez odpowiednich autostrad, czy jak hotel może zapewniać klientom nocleg bez bieżącej wody i niezawodnego systemu zasilania?

Z tych powodów nie można przypisać upadku żadnemu czynnikowi zewnętrznemu. W rzeczywistości sektor prywatny w Wenezueli został poważnie zdewastowany przez instytucje rządowe. Od 1997 do 2016 roku wydajność przemysłowa spadła o 38 procent, a poziom produkcji o 45 procent (Sutherland, 2016), natomiast w latach 1998 do 2013 roku import wzrósł o 142 procent. Ponadto środowisko biznesowe Wenezueli należy obecnie do najmniej konkurencyjnych na świecie, co wyznaczono według wskaźników takich jak [Ease of Doing Business Index](#) Banku Światowego oraz [Global Competitiveness Index](#) Światowego Forum Ekonomicznego (World Economic Forum, 2017).

Podsumowanie

Wniosek, jaki naukowcy i decydenci polityczni powinni wyciągnąć z lektury tego artykułu, jest taki, że choć czynniki zewnętrzne mogły pogłębić załamanie gospodarcze Wenezueli, nie można ich uznać za przyczyny pierwotne tego stanu. W rzeczywistości większość przyczyn wenezuelskiego upadku oddziaływało na długo przed spadkiem cen ropy i wdrożeniem sankcji przez Stany Zjednoczone. Na przykład niestabilność walutowa Wenezueli nie zaczęła się od sankcji, lecz od monetyzacji przez rząd deficytu budżetowego. Chroniczny niedobór towarów w tym kraju nie zaczął się od spadku cen ropy, ale od rządowych interwencji w produkcję oraz arbitralnej kontroli cen rynkowych. Podobnie, upadek sektora naftowego nie rozpoczął się od sankcji, ale od decyzji rządu o upolitycznieniu branży, co doprowadziło do kolosalnego poziomu niegospodarności.

Wenezuela mogła wykorzystać nadmiar zasobów ropy do wdrożenia instytucji uzupełniających siły rynku takich jak: 1) wzmocnienie praw własności i sprawiedliwego systemu prawnego; 2) pobudzenie przedsiębiorczości; 3)

weryfikacja wcześniej narzuconych regulacji; czy 4) rewizję swojej wersji rozwiązań korporacyjnych wyniesionych ze struktury działania paktu PuntoFijo. W ten sposób, Wenezuela mogłaby wykorzystać niezwykle korzystne warunki zewnętrzne do przewyższenia swoich najbardziej wiążących ograniczeń rozwojowych, przede wszystkim niskiego poziomu produktywności poza sektorem naftowym.

Zamiast tego jednak, doświadczenie wenezuelskie ilustruje negatywne konsekwencje wdrażania z powodów politycznych działań odpowiednich instytucji, co miało na celu zastąpienie mechanizmów rynkowych nowoczesną odmianą centralnego planowania, autorytaryzmem oraz masową redystrybucją. Jest to strategia, która systematycznie zawodzi. Choć ktoś mógłby przecież oczekiwać, że reżim dokona samonaprawy, gdy różne sektory gospodarki zaczęły dramatycznie upadać, robiąc to być może z pewnym uczuciem wstydu, to jednak w rzeczywistości zobaczyłby, że wielu zewnętrznych ekspertów przypisuje upadek Wenezueli czynnikom „egzogenicznym”, a opresyjny reżim kontynuuje swoją katastrofalną politykę.

Chociaż w niniejszym artykule wyartykułowano związek przyczynowy między konkretną polityką reżimów Chaveza i Maduro a pogarszającymi się wynikami gospodarczymi kraju, nadal istnieje potrzeba wyjaśnienia popularności ich rządów wśród społeczeństwa. Innymi słowy, jakie nieformalne czynniki pozwoliły prezydentowi Chavezowi na dalsze niszczenie wcześniej demokratycznego i dobrze prosperującego państwa? Choć sama polityka jest oczywiście ważna, cenne będzie odkrycie tych bardziej subtelnych czynników obecnych w świadomości społecznej Wenezuelczyków, które doprowadziły do przekazania Chavezowi władzy i zachęciły do zwrotu w kierunku autorytaryzmu i biedy. Mamy nadzieję, że zajmiemy się tymi kwestiami w przyszłych badaniach.

Literatura

Acemoglu, D., i Robinson, J.: „The persistence and change of institutions in the Americas”. *Southern Economic Journal*, 75(2), s. 282 – 299, 2008.

Baffes, J., Kose, A., Ohnsorge, F., & Stocker, M. (2015). *The Great Plunge in Oil Prices: Causes, Consequences, and Policy Responses*. The World Bank Group Policy Research Note No. 94725.

<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/23611/The0great0plun0and0policy0responses.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (accessed 12 February 2022).

- Bahar, D., Piccone, T., & Trinkunas, H. (2018). Venezuela: A Path Out of Misery. Policy Brief, Foreign Policy. Brookings Institution. https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2018/10/FP_20181023_venezuela.pdf (accessed 2 February 2022).
- Bahar, D., Bustos, S., Morales, L., & Santos, M. (2019). Impact of the 2017 Sanctions on Venezuela: Revisiting the Evidence. Policy Brief, Global Economy and Development. Brookings Institution. https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2019/05/impact-of-the-2017-sanctions-on-venezuela_final.pdf (accessed 4 February 2022).
- Baker Hughes. (2021). International Rig Count. Baker Hughes Rig Count. <https://rigcount.bakerhughes.com/intl-rig-count> (accessed 13 February 2022).
- Baptista, A. (2006). Bases Cuantitativas de la Economía Venezolana 1830–1995 [Quantitative Bases for the Venezuelan Economy, 1830–2005]. Fundacion Polar. http://bibliofep.fundacionempresaspolar.org/media/1378171/09-baseeconomia_libro.pdf (accessed 2 February 2022).
- Bello, B., & Restuccia, D. (2002). Venezuela's growth experience. *Latin American Journal of Economics*, 48(2), 199–226
- Cardozo Uzcategui, A. (2014). Venezuela y la Guerra Fría [Venezuela and the Cold War]. Editorial Nuevos Aires: Universidad Simon Bolívar, Centro Latinoamericano de Estudios de Seguridad: Consorcio GEO.
- Cierbide Martinena, R. (1997). La Compañía Guipuzcoana de Caracas y los vascos en Venezuela durante el siglo XVIII. *Revista de Historia Naval*, 42(1), 63–75.
- Collins, P. (2019). Venezuela shows Corbyn's socialism in action. *The Times*, 24 January. <https://www.thetimes.co.uk/article/venezuela-shows-how-corbyn-socialism-works-8hp32scrp> (accessed 1 April 2022).
- Coronel, G. (2006). Corruption, Mismanagement, and Abuse of Power in Hugo Chavez's Venezuela. Development Policy Analysis No. 2. Center for Global Liberty & Prosperity, Cato Institute. <https://www.cato.org/sites/cato.org/files/pubs/pdf/dpa2.pdf> (accessed 2 February 2022).
- De Corso, G. (2003). The Bicentennial of a Failure: The Venezuelan Economic Growth from the Late Colonial Age to the Bolivarian Revolution. A Quantitative History. Working paper. Economic Commission for Latin America and the Caribbean. <https://ideas.repec.org/p/ehs/wpaper/12018.html> (accessed 14 February 2022).

De la Cruz, A. (2020). The Anti-Blockade Law: A Change in Venezuela's Economic Model. Center for Strategic and International Studies.

<https://www.csis.org/analysis/anti-blockade-law-change-venezuelas-economicmodel> (accessed 23 February 2022).

Di John, J. (2009). From Windfall to Curse? Oil and Industrialization in Venezuela, 1920 to the Present. Penn State University Press.

ECLAC (Economic Commission for Latin America and the Caribbean). (2016). Economic Survey of Latin America and the Caribbean – 2016.

https://repositorio.cepal.org/bitstream/handle/11362/40327/71/1600547EE_Venezuela_en.pdf (accessed 13 February 2022).

ECLAC. (2020). Balance Preliminar de las Economías de América Latina y el Caribe 2020.

https://repositorio.cepal.org/bitstream/handle/11362/46501/1/S2000990_es.pdf (accessed 17 February 2022).

Ershad Hussain, M., & Haque, M. (2016). Impact of economic freedom on the growth rate: A panel data analysis. *Economies*, MDPI, 4(2), 1–15.

<https://doi.org/10.3390/economies4020005>

Grier, K., & Maynard, N. (2016). The economic consequences of Hugo Chavez: A synthetic control analysis. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 125(C), 1–21. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2015.12.011>

Guerra, J. (2021). Seguimos en Hiperinflacion al Cierre del 2020. Observatorio Venezolano de Finanzas. <https://observatoriodefianzas.com/jose-guerra-seguimos-en-hiperinflacion-la-inflacion-al-cierre-del-2020-en-venezuela-fue-de-3713/> (accessed 2 February 2022).

Halff, A., Monaldi, F., Palacios, L., & Santos, M. (2017). Apocalypse Now: Venezuela, Oil, and Reconstruction.

Working paper. Center on Global Energy Policy.

https://growthlab.cid.harvard.edu/files/growthlab/files/cgepapocalypsenowvenezuelaoilandreconstruction7_17_1.pdf (accessed 7 February 2022).

Hausmann, R. (2003). Venezuela's growth implosion: A neoclassical story? In D. Rodrik (Ed.), *Search of Prosperity: Analytic Narratives on Economic Growth* (pp. 244–270). Princeton University Press.

Hausmann, R., & Rodríguez, F. (2006). Why Did Venezuelan Growth Collapse? CID Working Paper No. 181, Center for International Development, Harvard University.

Hernandez, I. & Monaldi, F. (2016). Weathering Collapse: An Assessment of the Financial and Operational Situation of the Venezuelan Oil Industry. CID Working Paper No. 327. https://growthlab.cid.harvard.edu/files/growthlab/files/venezuela_oil_cidwp_327.pdf (accessed 5 February 2022).

Hillman, R. (1994). Democracy for the Privileged: Crisis and Transition in Venezuela. Cambridge University Press.

Hou, Z., Keane, J., Kennan, J., & Willem te Velde, D. (2015). The Oil Price Shock of 2014: Drivers, Impacts and Policy Implications. Working Paper No. 415. Overseas Development Institute. <https://cdn.odi.org/media/documents/9589.pdf> (accessed 2 February 2022).

Human Rights Watch. (2019). Venezuela's Humanitarian Emergency: Large-Scale UN Response Needed to Address Health and Food Crises. Human Rights Watch. https://www.hrw.org/sites/default/files/report_pdf/venezuela0419_web.pdf (accessed 2 February 2022).

IMF (International Monetary Fund). (2015). The Commodities Roller Coaster: A Fiscal Framework for Uncertain Times. Fiscal Monitor (Oct.). IMF. https://www.imf.org/-/media/Websites/IMF/imported-full-text-pdf/external/pubs/ft/fm/2015/02/pdf_fm1502.ashx (accessed 16 May 2020).

IMF. (2022). República Bolivariana de Venezuela: Country Data. <https://www.imf.org/en/Countries/VEN#countrydata> (accessed 20 February 2022).

Instituto de Investigaciones Economicas y Sociales. (2020). Encuesta Nacional de Condiciones de Vida. Instituto de Investigaciones Economicas y Sociales. https://assets.website-files.com/5d14c6a5c4ad42a4e794d0f7/5f03875cac6fc11b6d67a8a5_Presentaci%C3%B3n%20%20ENCOVI%202019-Pobreza_compressed.pdf (accessed 4 February 2022).

Janicke, K. (2007). Joseph Stiglitz, in Caracas, Praises Venezuela's Economic Policies. Venezuelanalysis.com. <https://venezuelanalysis.com/news/2719> (accessed 1 April 2002).

Johnson, K. (2018). How Venezuela struck it poor? Foreign Policy (online 16 July). <https://foreignpolicy.com/2018/07/16/how-venezuela-struck-it-poor-oil-energy-chavez/> (accessed 2 February 2022).

Jraissati, J. (2020). Citgo: How Russia could soon control a US oil company. National Interest, 19 December. <https://nationalinterest.org/blog/buzz/citgo->

[how-russia-could-soon-control-us-oil-company-174844](#) (accessed 2 February 2022).

Karl, L. (1997). *The Paradox of Plenty: Oil Booms and Petro States*. University of California Press.

Kurmanaev, A. & Krauss, C. (2020). To survive, Venezuela's leader gives up decades of control over oil. *New York Times*, 18 February.

<https://www.nytimes.com/2020/02/08/world/americas/venezuela-oil-maduro.html#:~:text=Today%2C%20oil%20fields%20wholly%20owned,their%20output%20continues%20to%20plummet.&text=Chevron%20has%20become%20the%20single,over%20the%20past%20few%20months>. (accessed 2 February 2022).

Legal Information Institute. (n.d.). 10 U.S. Code § 526-Authorized Strength: General and Flag Officers on Active Duty. Cornell Law.

<https://www.law.cornell.edu/uscode/text/10/526> (accessed 22 October 2021).

Manzano, O., & Scrofina, J. (2013). *Resource Revenue Management in Venezuela: A Consumption Based Poverty Reduction Strategy*. National Resource Governance Institute.

https://resourcegovernance.org/sites/default/files/documents/venezuela_final.pdf (accessed 16 February 2022).

McBeth, B. (2009). Venezuela's nascent oil industry and the 1932 US tariff on crude oil imports, 1927–1935. *Journal of Iberian and Latin American Economic History*, 3, 427–462.

McCarthy, M. (2017). *The Venezuela Crisis and Latin America's Future: Toward a Robust Hemispheric Agenda on Democratic Stability*. Latin American Program, Wilson Center.

https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/publication/mccarthy_venezuela_crisis_final.pdf (accessed 4 February 2022).

McMahon, F. (2016.) *Changes in Economic Freedom in Venezuela, Ireland, and the United States*. Fraser Institute.

<https://www.fraserinstitute.org/sites/default/files/changes-econ-freedom-chapters.pdf> (accessed 2 February 2022).

Miller, T., Kim, A., & Roberts, J. (2019). *2019 Index of Economic Freedom*. Heritage Foundation.

http://www.heritage.org/index/pdf/2019/book/index_2019.pdf (accessed 26 February 2022).

- Monaldi, F. (2015). The Impact of the Decline in Oil Prices on the Economics, Politics, and Oil Industry of Venezuela. Columbia Center on Global Energy Policy. https://energypolicy.columbia.edu/sites/default/files/Impact%20of%20the%20Decline%20in%20Oil%20Prices%20on%20Venezuela_September%202015.pdf (accessed 16 February 2022).
- Monaldi, F. & Penfold-Becerra, M. (2006). The Collapse of Democratic Governance: Political Institutions and Economic Decline. Paper presented at conference, Venezuelan Economic Growth, 1975–2005, Center for International Development, Harvard University. https://www.bakerinstitute.org/media/files/files/9ba44b2d/fdi-monaldi-venezuela_uSQ8FHh.pdf (accessed 13 May 2022).
- Naim, M. (2001). The Venezuelan Story: Revisiting the Conventional Wisdom. Carnegie Endowment for International Peace. <https://carnegieendowment.org/2001/03/22/venezuelan-story-revisiting-conventional-wisdompub-652#7> (accessed 12 February 2022).
- Nelson, R. (2018). Venezuela's Economic Crisis: Issues for Congress. Congressional Research Service Report R45072. <https://fas.org/sgp/crs/row/R45072.pdf> (accessed 5 February 2022).
- OAS (Organization of American States). (2019). OAS Report on Venezuelan Migrants and Refugees: An Unprecedented Crisis in the Region. Press Release E-009/19, 8 March. https://www.oas.org/en/media_center/press_release.asp?sCodigo=E-009/19 (accessed 16 May 2022).
- Obuchi, R., Lira, B., & Ragua, D. (2016). Microeconomic Binding Constraints on Private Investment and Growth in Venezuela. Center for International Development, Harvard University. https://growthlab.cid.harvard.edu/files/growthlab/files/microconstraints_venezuela.pdf (accessed 21 February 2022).
- Olivar, J. (2009). La Hacienda Pública Venezolana y las Reformas Cardenas (1913–1922). *Revista de Artes y Humanidades UNICA*.
- OPEC (Organization of the Petroleum Exporting Countries). (2021). OPEC Bulletin: 12/21–1/22. https://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publications/OB122021_012022.pdf (accessed 14 February 2022).
- Penfold-Becerra, M. (2007). Clientelism and social funds: Evidence from Chavez's misiones. *Latin American Politics and Society*, 49(4), 63–84.

Quintana, A. (2019). Ten Steps for U.S. Policy on Venezuela. Backgrounder No. 3412. Heritage Foundation, 22 May.

<https://www.heritage.org/sites/default/files/2019-05/BG3412.pdf> (accessed 7 February 2022).

Reinhart, C., & Santos, M. (2016). From financial repression to external distress: The case of Venezuela. *Emerging Markets Finance & Trade*, 52, 1–30.

<https://doi.org/10.1080/1540496X.2015.1105614>

Rodriguez, F. (2003). The Political Economy of Latin American Economic Growth. World Bank Global Development Network Research Project.

http://web.worldbank.org/archive/website00894A/WEB/PDF/F_RODRIG.PDF

(accessed 4 February 2022).

Rodrik, D. (2000). Institutions for high-quality growth: What they are and how to acquire them. *Studies in Comparative International Development*, 35(3), 3–31.

<https://doi.org/10.1007/BF02699764>

Santos, M. (2017). Venezuela: Running on empty. *LASA Forum*, 48(1), 58–62.

Société Générale. (2018). Risque Pays du Venezuela: Economie.

<https://www.objectif-import-export.fr/fr/marches-internationaux/fiche-pays/venezuela/risque-pays-economie> (accessed 6 February 2022).

Spiller, P., Stein E., & Tommasi, M. (2003). Political Institutions, Policymaking Processes, and Policy Outcomes: An Intertemporal Transactions Framework. Working Paper, Latin American Research Network, Inter-American Development Bank. <https://leitner.yale.edu/sites/default/files/files/resources/docs/2003-03.pdf> (accessed 8 February 2022).

Staples-Butler, J. (2018). The falsity of the Sanders Venezuela meme. Quillette, 10 March. <https://quillette.com/2018/03/10/sanders-venezuela-meme/> (accessed 1 April 2022).

Statista. (2022). Venezuela: Gross Domestic Product (GDP) in Current Prices from 1984 to 2022. <https://www.statista.com/statistics/370937/gross-domestic-product-gdp-in-venezuela/> (accessed 2 February 2022).

Sullivan, M. (2017). Venezuela: Issues for Congress, 2013–2016. Congressional Research Service Report R43239. <https://fas.org/sqp/crs/row/R43239.pdf> (accessed 14 February 2022).

Sutherland, M. (2016). El Proceso de Desindustrialización (Anti)socialista en Venezuela, *Cronica de una Ruina Anunciada*. *Revista Venezolana de Analisis de Coyuntura*, 22(2), 15–39.

Tugwell, F. (1975). *The Politics of Oil in Venezuela*. Stanford University Press.

United Nations. (2019). *Venezuela: Overview of Priority Humanitarian Needs*. https://digitallibrary.un.org/record/3801902/files/S_2019_345-EN.pdf (accessed 4 February 2022).

US Energy Information Administration. (2016). *Short-Term Energy Outlook*. Independent Statistics & Analysis, August 2016. <https://www.eia.gov/outlooks/steo/archives/aug16.pdf> (accessed 18 February 2022).

Uslar Pietri, A. (1938). *Escuela Libre de Ciencias Economicas y Sociales. Anales de la Universidad Central de Venezuela*, 1, 138–142.

Valenta, J. (2019). *Venezuela: A Mafia State*. BESA Center Perspectives Paper No. 1242. <https://besacenter.org/wp-content/uploads/2019/07/1242-Venezuela-a-Mafia-State-Valenta-final.pdf> (accessed 2 February 2022).

Vera, L. (2015). *Venezuela 1999–2014: Macro-policy, oil governance and economic performance*. *Comparative Economic Studies*, 57(3), 539–568. <https://doi.org/10.1057/ces.2015.13>

Vera, L., & Guerra, J. (2019). *Inflacion Alta e Hiperinflacion*. Publicaciones UCAB.

Viscidi, L., & Graham, N. (2020). *Reviving Venezuela's Oil Sector: The Role of Western Oil Majors*. Working Paper. The Inter-American Dialogue. <https://www.thedialogue.org/wp-content/uploads/2020/01/VENEZUELAFINAL-PDF-1.pdf> (accessed 4 February 2022).

Weisbrot, M., & Sachs, J. (2019). *Economic Sanctions as Collective Punishment: The Case of Venezuela*. Center for Economic and Policy Research. <http://cepr.net/images/stories/reports/venezuela-sanctions-2019-04.pdf>. (accessed 2 February 2022).

World Economic Forum. (2017). *The Global Competitiveness Index: 2017–2018 Edition*. http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/03CountryProfiles/Standalone2-pagerprofiles/WEF_GCI_2017_2018_Profile_Venezuela.pdf (accessed 1 February 2022).

World Values Survey. (1996). *WV3 Results: Venezuela, 1996, v20180912*. <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV3.jsp?COUNTRY=venezuela> (accessed 2 February 2022).